

چکیده‌های ایرانشناسی

Abstracta Iranica, vol 29, 2009, Téhéran:
Institut Français de Recherche en Iran,
XXVI+ 269 pp. + [14].

چکیده‌های ایرانشناسی سالنامه‌ای است به بنیادگذاری شارل هانری دوفوشه کور که هر ساله به عنوان ضمیمه‌ای بر *Studia Iranica* از سوی انجمن ایرانشناسی فرانسه در ایران، با همکاری مرکز ملی تحقیقات علمی مطالعات ایرانی و هندی (Mondes Iranien et Indien) در پاریس، در تهران منتشر می‌شود. این سالنامه «کتابشناسی گزیده و انتقادی آثار و پژوهش‌های مربوط به همه زمینه‌های فرهنگ و تمدن ایرانی، از آغاز تا امروز است. این آثار را پژوهشگران و متخصصان هر حوزه مورد نقد و بررسی قرار می‌دهند».

زبان سالنامه فرانسوی است. شمار اندکی از نقد و

بررسیها نیز به انگلیسی است. چند سالی است که این سالنامه پس از انتشار به زبان اصلی، به زبان فارسی نیز ترجمه و منتشر می‌شود. دامنه جغرافیایی سالنامه نیز شامل ایران، افغانستان، آسیای میانه، هند و پاکستان است.

مجلد ۲۹ سالنامه «به بررسی آثاری می‌پردازد که در سال ۲۰۰۶م/ ۸۵ - ۱۳۸۴ش به چاپ رسیده، و یا تاریخ چاپ آنها به پیش از این سال باز می‌گردد ولی پیش از این فرصت بررسی آنها دست نداده است».

تقسیم‌بندی مطالب سالنامه موضوعی است و از کتابشناسی، مجموعه مقاله‌ها (شامل فهرستهای نسخه‌های خطی)، سپس زبانشناسی، تاریخ (شامل دوره پیش از اسلام، دوره اسلامی و تاریخ معاصر ایران) شروع شده و با هنر و باستانشناسی، ادیان غیراسلامی، اسلام، تصوف، فلسفه، تاریخ علوم و فنون و ادبیات ادامه می‌یابد و سرانجام با موضوعاتی همچون جامعه‌شناسی، علوم سیاسی و حقوق، اقتصاد، جغرافیا، مردم‌شناسی، موسیقی و هنرهای نمایشی به پایان می‌رسد. نمایه‌ای از نامها نیز در پایان سالنامه آمده است.

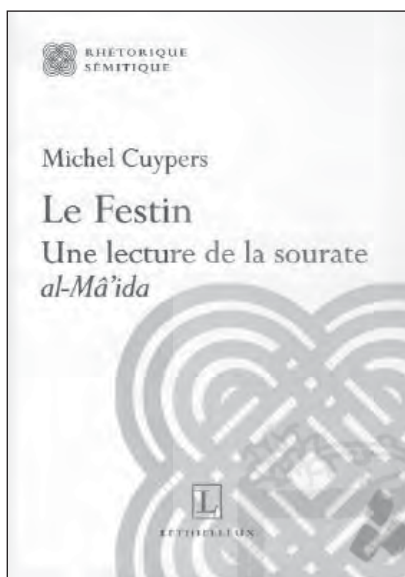
در این مجلد ۴۵۷ اثر معرفی و بررسی شده است. گرچه در وهله نخست به نظر می‌رسد که آثار معرفی شده در این سالنامه، همگی «آثار مکتوب» است، اما شماری از معرفی‌ها اختصاص به سی‌دی‌های موسیقی، عمدتاً منتشر شده از سوی مؤسسه ماهور، دارد. یک مجموعه سی‌دی هم اختصاص به موسیقی سنتی تاجیکستان دارد که *British Library Sound Archive* آن را منتشر کرده است. حال سؤال در این است که اگر قرار است در چنین مجموعه‌ای به مواد شنیداری - دیداری هم پرداخته شود، چطور از انبوهی از این گونه مواد که در همین محدوده زمانی منتشر شده‌اند در آن خبری نیست؟

از دیگر نقایص این مجلد پرداختن به فهرستهای نسخ خطی است. همان‌طور که می‌دانیم هفته‌ای نیست که در ایران و خارج از ایران فهرستی از دست‌نویسهای مجموعه‌ای و کتابخانه‌ای منتشر نشود. اما، به رغم اینکه عنوان «فهرستهای نسخه‌های خطی» نیز در این اثر موجود است، اما یک فهرست هم در آن معرفی نشده است. چنین است وضعیت دائرةالمعارفها. در همین زمان موردنظر سالنامه دست کم یک جلد از دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، یک جلد از دانشنامه جهان اسلام و جزواتی

این مورد منطبق با لغت سامی متفاوت با متون بلاغی یونانی است. این منطبق معنایی سامی به نظر می‌رسد که در بسیاری از متون کهن خاورمیانه همچون تورات، انجیل و احادیث به کار رفته باشد.

روش بلاغی سامی برای اولین بار در حوزه مطالعات انجیلی استفاده شد و نظریه پردازان اصلی آن شامل رونالد ماینت همراه با دیگران این روش را برای مطالعه احادیث نیز به کار گرفتند.

کوپرس این روش را در تحلیل سوره مائده به کار گرفته است. در این تحقیق کوشش شده است که ساختار متن از طریق روابط متقارن و نقش معنایی ویژه آن کشف شود، تا از این طریق منطق حاکم بر متن، وحدت و انسجام سوره تبیین شود. تجزیه و تحلیل معنایی، تجزیه کردن متن را به واحدهای متعدد، از پایین‌ترین تا بالاترین مراتب بر اساس انواع متفاوت تقارن (واژه‌ها، صورت‌بندی واژه‌ها، ساختار نحوی، ریتم، پارالل و تعارض) در بر می‌گیرد.

نویسنده برای نشان دادن اتصالات متقارن متفاوت، جداول متعدد بنا کرده است، که بخشهای همانند متن را در مراتب مختلف نشان می‌دهد، در حالی که این تعدد مراتب پیچیده ساختار متن برای خواننده سریعاً آشکار نمی‌شود.

از نظر نویسنده، فهمیدن ساختار معنایی متن باید با حوصله و موشکافانه انجام شود، تا از ریسک داوریهایی

از دانشنامه ایرانیکا منتشر شده است، اما هیچکدام در سالنامه معرفی نشده است.

نکته دیگر این که بر بالای صفحه‌ای که سالنامه در آن به زبان فرانسوی معرفی شده است، نام مناطقی که سالنامه به آنها می‌پردازد آمده است: «ایران، افغانستان، آسیای مرکزی، هند/پاکستان»، اما به این نامها، در ترجمه فارسی این صفحه، نام «کردستان» نیز افزوده شده است. از آنجا که این نامها اشاره به تقسیم‌بندی سیاسی دارد و نه قومی، در این صورت آمدن نام «کردستان» در ترجمه فارسی معرفی سالنامه چه معنایی دارد؟

و نکته پایانی اینکه شماری از معرفیها اختصاص به متون منتشر شده از سوی مرکز پژوهشی میراث مکتوب دارد. پیشنهاد می‌کنم این معرفیها به فارسی ترجمه شود و در یکی از شماره‌های گزارش میراث به چاپ برسد. این متون عبارت‌اند از: جامع‌التواریخ رشیدالدین فضل‌الله (جلدهای تاریخ افرنج، پاپان و قیاصره؛ تاریخ هند و سند و کشمیر؛ تاریخ اغوز: ش ۱۵۵، ۱۵۶ و ۱۵۷)؛ مجالس جهانگیری عبدالستار لاهوری (ش ۲۲۰)؛ ختم‌الغرائب خاقانی شروانی، چاپ نسخه برگردان (ش ۳۲۴)؛ دیوان اشراق میرداماد (ش ۳۳۴) و تحسین و تقییح ثعالبی (ش ۳۴۰).

اما به رغم این مشکلات و مسائل، سالنامه *Abstracta Iranica* مجموعه‌ای است سودمند که می‌تواند پژوهشگران حوزه تمدنی ایرانی در خارج از کشور را با مواد منتشرشده در ایران و پژوهشگران ایرانی را با مواد منتشرشده در خارج از کشور، همراه توصیف و بررسی موارد آشنا سازد.

احمدرضا رحیمی‌ریسه

ضیافت: خوانشی از سوره مائده

Le Festin: Une lecture de la sourate al-Mâ'ida, Michel Cuypers, Paris, 2007.

دکتر میشل کوپرس در کتاب ساختار سوره مائده یک تصویر واضح از امکان مفید برای مطالعات تحلیل معنایی قرآن ارائه کرده است. روشی که در این تحقیق به کار گرفته، بررسی روابط متقارن در مراتب مختلف متن سوره برای آشکار کردن منطق حاکم بر ساختار متن است. در

دو مجموعه خطی از آثار کلامی، فلسفی، فقهی این ابی‌جمهور احسائی، مقدمه و فهرستها از احمدرضا رحیمی ریشه، پیش‌گفتار انگلیسی از زاینه اشمیتکه، تهران مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران (و) برلین، مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه آزاد برلین، ۱۳۸۷ ش / ۲۰۰۸ م.

چاپ نسخه‌برگردان (عکسی) دستنویسها از جمله فعالیت‌های انتشاراتی است که موجب می‌شود دستنویسهای متون، با سرعت بیشتری در دسترس پژوهشگران قرار گیرد. در این میانه انتشار برخی دستنویس‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و چه‌بسا چاپ عکسی این دستنویسها از دیدگاه سندیت، ارزش بیشتری نسبت چاپ حروفی آنها داشته باشد. از این‌گونه دستنویس‌ها می‌توان به دستنویسهای اصل (به خط مؤلف) و همچنین دستنویسهای خوانده شده بر مؤلف یا سماع شده از وی اشاره کرد.

کتابی که در اینجا قصد شناسایی آن را داریم از جمله این‌گونه دستنویسها (البته شامل دو مجموعه جداگانه) است که بر مؤلف خوانده و همراه وی مقابله شده است و در برخی مواضع، افزوده‌ها و استدراکاتی از مؤلف بر آثار موجود هر دو مجموعه افزوده شده که از دیدگاه متن‌شناسی دارای ارزش بسیار است.

چنانکه ذکر شد، کتاب شامل چاپ نسخه‌برگردان دو نسخه از آثار این ابی‌جمهور احسائی است که هر دو در کتابخانه مدرسه مروی (تهران) نگهداری می‌شود. یکی از این دو مجموعه به شماره ۸۷۴ در همان کتابخانه نگهداری می‌شود و شامل شش رساله از این ابی‌جمهور

دلخواه فردی برای ارائه ساختارهای متعدد محتمل متن اجتناب شود.

تجزیه و تحلیل متن بر این اساس است که نشان دهد چگونه ساختار متن برای فهم معنایی متن به‌کار می‌رود. برای مثال در ادبیات سامی قاعده‌ای است که موضوع مرکزی یک سیستم، غالباً در محیط سیستم قرینه‌ای مجدداً آشکار می‌شود. این قاعده و قواعد دیگر تقارن، شرح می‌دهد که چرا خواننده در روش خواندن سطر به سطر، اغلب ظهور مجدد واژه‌هایی مخصوص را چند سطر بعد مشاهده می‌کند.

از این رو این روش دارای مبانی عینی‌تری نسبت به روش تجزیه و تحلیل موضوعی است. یکی از اهداف این تحقیق با مدد گرفتن از روش مذکور، رد استدلال کسانی است که قائل به عدم انسجام در متن قرآن می‌باشند.

نویسنده همچنین نشان داده است که چه چیزهایی را در متن با یکدیگر باید خواند تا وحدت متن لحاظ شود. نویسنده برای ارائه ساختار سوره، آن را به دو بخش متمایز A و B تقسیم کرده است. بخش A، مواجهه مسلمانان، یهودیان و مسیحیان با میثاق (آیات ۱ - ۷۱) و بخش B درخواست از مسیحیان برای پیوستن به میثاق (آیات ۷۲ - ۱۲۰) است.

یک فصل کامل به تجزیه و تحلیل هر sequence، با زیرمجموعه‌هایش از قسمتهای مختلف، سپس تحلیل مرتبه بالاتر، زیر مجموعه بخش، سپس به بخش و سرانجام تمام سوره اختصاص یافته است. نویسنده در هر مرحله متن آیات مربوط را همراه با توضیحات مورد نیاز واژه‌ها، ساختار کشف شده هر قسمت، تفسیر آیات و سرانجام، سیاق آیات ارائه کرده است. سپس متن را در چند جدول با نمایش دادن معانی انواع متقارنهای متفاوت در مراتب مختلف بازسازی کرده است.

آخرین فصل کتاب مرور رویکرد نویسنده، همراه با ضمیمه‌ای پیرامون انسجام قرآن از نگاه تاریخ تفسیر قرآن می‌باشد.

* یادآوری می‌شود این کتاب سال گذشته برنده جایزه جهانی کتاب سال شد.

سلمان صفوی

است. نسخه دیگر به شماره ۸۵۵ در آن کتابخانه نگهداری می‌شود و دارای سه اثر از ابن ابی‌جمهور است.

از میان نه اثر مندرج در این دو مجموعه، چهار اثر منحصر به فرد وجود دارد که نسخه‌های دیگری از آنها تاکنون شناسایی نشده است و از میان پنج اثر بعدی که نسخه‌های دیگری از آنها می‌شناسیم، تنها دو اثر به چاپ رسیده است؛ بنابراین بیشتر آثار مندرج در این دو مجموعه برای نخستین بار است که منتشر می‌شوند.

دو نسخه مذکور، جداگانه و البته در یک مجلد به شیوه نسخه‌برگردان به چاپ رسیده و دو مقدمه به قلم آقای احمدرضا رحیمی‌ریسه در سرآغاز هر مجموعه درج شده است. ایشان در این مقدمه‌ها به شرح احوال ابن ابی‌جمهور احسائی پرداخته و سال‌شمار مهم‌ترین پژوهشها درباره این نویسنده امامی‌مذهب را به دست داده‌اند. پس از آن نیز به متن‌شناسی و نسخه‌شناسی و همچنین یادکرد برافزوده‌های هر دو نسخه پرداخته‌اند.

از مهم‌ترین بخشهای کتاب، مطالبی است که به قلم آقای رحیمی‌ریسه برای متن‌شناسی هر نسخه — به‌خصوص ارائه دید کلی درباره موضوع هر اثر و مندرجات آنها — ارائه شده و حاوی یافته‌های تازه‌ای درباره آثار ابن ابی‌جمهور است. از این میان به این موارد می‌توان اشاره کرد:

۱. نخستین رساله در مجموعه ۸۷۴، که پیش از این در فهرست کتابخانه مروی با عنوان انوارالهدایه معرفی شده بود، در واقع همان مسلک‌الافهام فی علم الکلام است.

۲. مطالبی در شرح احوال ابن ابی‌جمهور احسائی که از مقدمه رساله دوم مجموعه ۸۷۴ (قبس الاقتداء فی شرائط الافتاء و الاستفتاء) استخراج شده است.

۳. این که رساله‌ی چهارم مجموعه ۸۷۴ با عنوان البوارق المحسنیه لتجلی الدرّة المحسنیه، که پیش از این تصور می‌شد (بر اساس مرحوم آقابزرگ در ذریعه، ۸ / ۸۹، ش ۳۲۳) شرحی بر اللمعة الجویبیه ابن‌کمونه باشد، در واقع شرحی است بر رساله‌ای دیگر از ابن ابی‌جمهور با عنوان الدرّة المستخرجة من اللّجة فی الحکمة.

۴. این که همین رساله البوارق المحسنیه — گرچه در نگاه اول به نظر می‌رسد رساله‌ای صرفاً در فلسفه اشراقی باشد — «اما با مطالعه دقیق‌تر درمی‌یابیم که البوارق اثری است در علم اصول فقه و مبانی و علوم

مورد نیاز آن و اثبات اجتهاد و نفی تقلید از مردگان، با استفاده از اصطلاحات فلسفه اشراقی».

۵. این که مترجم رساله اول مجموعه ۸۵۵ (البرمکیة فی فقه الصلّاة الیومیة) که نسخه‌ای از آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نگهداری می‌شود، همان سیدمحسن رضوی، کاتب دو رساله نخست مجموعه ۸۵۵ است.

۶. و دست آخر اینکه مؤلف رساله منحصر به فردی که بدون نام مؤلف در مجموعه ۸۵۵ (صص ۸۰ - ۸۹) با عنوان عروة‌المستمسکین باصول الدین آمده است همان ابن ابی‌جمهور احسائی است.

پس از آن، چاپ عکسی نسخه‌ها — در دو بخش چاپ شده — و پس از بخش نسخه‌برگردان هر کدام از دو نسخه نیز نمایه‌های جداگانه‌ای برای آیه‌ها، حدیثها، شعرها، اعلام اشخاص، اعلام اماکن و نیز خاندانها، اقوام، فرق و مذاهب به دست داده شده که خواننده را در بازیابی اطلاعات متن یاری می‌رساند. آقای رحیمی‌ریسه در این نمایه‌ها نوآوری کرده و آن اینکه هرگاه مدخل مربوطه در حواشی متن بوده، عدد صفحه را با علامت «ح» و هرگاه در بین سطور متن بوده با علامت «ب» و هرگاه در برافزوده‌های نسخه بوده است، با علامت «برافزوده» مشخص کرده تا خواننده بداند آن مدخل، مربوط به کدام یک از اجزای نسخه است.

همچنین پیشگفتاری به زبان انگلیسی به قلم خانم زابینه اشمیتکه در پایان کتاب درج شده و همراه آن، متن مفصل‌ترین اجازه ابن ابی‌جمهور در نقل آثارش — که از منابع اصیل در شناسایی آثار احسائی است — به چاپ رسیده است.

گفتنی است که کتاب مستقلی در شرح احوال ابن ابی‌جمهور به زبان آلمانی توسط خانم زابینه اشمیتکه نوشته شده که توسط آقای رحیمی‌ریسه ترجمه شده که در آینده نه چندان دور منتشر خواهد شد. ضمن اینکه بخش کتابشناسی و نسخه‌شناسی آثار ابن ابی‌جمهور در کتاب مذکور، پیش از این هم به توسط آقای رحیمی‌ریسه ترجمه و منتشر شده است («کتابشناسی و نسخه‌شناسی تألیفات ابن ابی‌جمهور احسائی»، زابینه اشمیتکه، ترجمه احمدرضا رحیمی‌ریسه، نسخه‌پژوهی، دفتر یکم، قم، ۱۳۸۳ش، صص ۲۹۱ - ۳۰۹).

ع.ص

یادگار غالب (احوال و آثار فارسی میرزا اسدالله خان متخلص به غالب)، خواجه الطاف حسین حالی، ترجمه و تحشیه شریف حسین قاسمی، انتشارات غالب انستیتیوت دهلی نو، ۱۴۲۰ق/ ۲۰۰۰م، هفده + ۳۹۳ص.

یادگار غالب اولین کتاب دربارهٔ احوال و آثار غالب دهلوی است که یکی از شاگردان نامبرده، خواجه الطاف حسین حالی پانی پتی، به زبان اردو نوشته و اولین بار در ۱۸۹۷م منتشر گردیده است. غالب شناسی با همین کتاب آغاز می‌شود. این کتاب بنابر توصیهٔ نذیر احمد به فارسی برگردانده شده است و کار ترجمه و تحشیه را پرفسور شریف حسین قاسمی انجام داده است. در پیشگفتار، آقای مظفر حسین برنی نوشته است: «یادگار غالب، تألیف مولانا الطاف حسین حالی، اولین کتابی است که در آن شرح حال و آثار غالب مورد بررسی قرار گرفته است. چون حالی شاگرد غالب بود و غالب را از نزدیکی دیده و از او کسب فیض کرده بود، بنابراین یادگار غالب از وقتی که اولین بار در ۱۸۹۷م منتشر گردید، مورد توجه خوانندگان قرار گرفت و غالب شناسان برای شناسایی جنبه‌های مختلف زندگی و آثار غالب تاکنون از این کتاب استفاده می‌کنند.»

مترجم در مقدمهٔ خود بر شرح حال و آثار مولانا حالی به تفصیل سخن رانده است. لازم به ذکر است مولانا حالی، علاوه بر یادگار غالب، حیات سعدی و حیات جاوید (شرح حال و کارهای سر سید احمدخان) را نیز تألیف نموده است. او سفرنامهٔ ناصر خسرو را هم تصحیح نموده و در مقدمهٔ آن شرح حال و آثار مؤلف را به زبان فارسی آورده است. در اردو مقدمهٔ شعر و شاعری وی شهرت فراوان دارد. با ترجمه این اثر جاویدان، اعنی یادگار غالب، پرفسور قاسمی در زبان و ادب فارسی یک کتاب مهم و قابل ذکر را اضافه نموده است. این کتاب برای فارسی‌زبانان یک ارمغان تلقی می‌شود. با ترجمه و چاپ این کتاب، فارسی‌زبانها می‌توانند از شاعر معروف اردو و فارسی میرزا اسدالله خان غالب دهلوی آگاهی بیشتر به دست بیاورند.

سید حسین عباس

نقش زبان و ادبیات فارسی در فرهنگ مشترک هند (مجموعهٔ مقالات سمینار)، به کوشش آرمیدخت صفوی (استاد گروه فارسی)، علیگر، ا.ام. یو علیگر پریس، ۲۰۰۴م، انتشارات بخش فارسی دانشگاه اسلامی علیگر، xxix+۱۵۲+۱۶۶+xxiص.

کتاب حاضر مجموعهٔ مقالات کنفرانس بین‌المللی است که تحت همین عنوان یعنی نقش زبان و ادبیات فارسی در فرهنگ مشترک هند، از طرف گروه فارسی دانشگاه اسلامی علیگر در تاریخ ۱۲ - ۱۴ مه ۲۰۰۴ برگزار شده بود. در این کنفرانس بین‌المللی استادان زبان و ادبیات فارسی و رشته‌های تاریخ و دیگر در زمینهٔ نقش فارسی در نزدیک کردن اقوام مختلف و از بین بردن تعصب مذهبی، اشاره داشتند و در علوم و فنون مختلف در این کشور، زبان فارسی چه قدر نقش بازی کرده، آن را بالتفصیل در مقالات و سخنرانیهای خود بازگو کردند. این مجموعه در چهاربخش تنظیم شده است: بخش فارسی، اردو، انگلیسی و هندی؛ در هر بخش چند مقاله شامل گردیده به‌قرار زیر:

بخش فارسی: توافق فکری و تبادل فرهنگی مابین هند و ایران: سید انوار احمد؛ نقش افضلی و افضل اله‌آبادی شاعر و نویسنده معروف در فرهنگ مشترک، عبدالقادر جعفری؛ سهم پروانه (مجله‌ای به زبان اردو) در ترویج و گسترش فرهنگ مشترک هند، شمیم اختر.

بخش اردو: هند و ایرانی فن طب کی ترویج عین فارسی زبان و ادب کا تاریخی کارنامه، شعیب اعظمی؛ مسلم بنگال کی فارسی ادب کی ایک اهم شخصیت، امیر شهاب‌الدین حکیم کرمانی، سید محمد طارق؛ امیر خسرو کی شاعری مین هندوستانی تهذیب کی عناصر، آصفه زمانی؛ هندوستانی ثقافت پر ایرانی اثرات، سیده بلقیس فاطمه حسینی؛ هندوستان مین طب کی فارسی تصنیفات، سید ظل الرحمن؛ اردو قواعد پر فارسی زبان کی اثرات، مرزا خلیل احمد بیگ؛ اردو پر فارسی اثرات، ظفر احمد صدیقی؛ همایون‌نامه: هندوستانی کی تاریخ و تهذیب کا ایک اهم مأخذ، رعنا خورشید؛ مثنویات خسرو مین فرهنگ مشترک هند کی نقوش، سید محمد اسدعلی خورشید؛ نظری: هند ایرانی شعری روایت کا علمبردار، محمد عثمان غنی.

بخش انگلیسی:

احمد؛ ارزشهای انسانی در نهضت استقلال هند و ایران، عبدالقادر جعفری؛ ساختار حقیقت در مشرب عرفانی راماکریشنا و عرفان ایران، علی جان بزرگی.

بخش اردو: هندوستان مین ایرانی آفتاب پرستوی اور آتش پرستوی کی آمد، سید امیرحسین عابدی؛ تیموری سلطان شاهرخ مرزا کا ایک نامور سفیر هند - کمال الدین محمد عبدالرزاق سمرقندی، شعیب اعظمی؛ سفرنامہ مولوی ہمیش پرشاد، شمیم اختر؛ بحیرہ اوراس کامصنف فزونی استرآبادی، ریحانہ خاتون؛ قدرت اللہ قدرت اوران لاغیر مطبوعہ فارسی کلام، صلاح الدین عمری؛ عروض عجم اورہندی چھاندک و دھان کی ایک دوسری پر اثرات، عراق رضا زیدی؛ هندوستان بابرکی نظر مین - با برنامہ کی حوالی سی، رعنا خورشید.

بخش انگلیسی:

Introduction: Indo-Iran Relation, A.D. Safavi; Indo-Iranian Cultural Relation with Special Reference to Bengali, Hmd. Tahir Ali; Perspective of Cultural and Literary Development Between Iran and India in the New Century, Ahmad Tamimi; Role of Surr-e-Akbar in the Retoration of the Original Indo-Iranian Relations, S.P. Singh; Beyond Igbal..., Jalal-ul-Haq; Dara Shikoh: Comparative Mysticism, Tasadduq Husain; Iranian and Timmid Influence on Mughal Wall Painting, Syed Ali Nadeem Razavi; Iranian Scholar and their Educational Activities in India during Akbar's Reign, Mohd. Afzal Khan; Role of Eminent Iranian Diplomats and Intellectuals in the Enhancement of Indo-Iran Cultural Relations, Md. Mansoor Alam; Eastern Perceptions of the Western Diplomacy, Gulfishan Khan; Iranian Influence on Art and Architecture of India with Special Reference to the Mughal Period, S. Latif Husain Kazmi; Soroor-ul-Ibad Sharh-e Qasida Ba'anta Suad, Abdul Bani; Indo-Iranian Positive Interaction, A Historical Analysis, Saheba Rehman.

س.ح.ع

Introduction: Contribution of Persian Language and Literature to the Composite Culture of India, A.D. Safavi; Indias Composite Culture, S.A.H. Abidi; Contribution of Persian to Bengali Culture, Language and Liberature, H.M. Tahir Ali; Influence of Persian on Punjati language Arab-Persian words, A.W. Azhar; Contrieltion of Prince Darta Shikoh to the Perso-Indian Sufistic Tradition, A.D. Safavi; Architectural Amalgam of India and Iran, W.H. Diddigi; Composite Culture of India: stepping into few Milestones, A.R. Bedar; Medieval Architechture As an Element of Composite Culture, S.A. Nadeem Razavi; Raja Ratan Singh Zakhmi - ALiterature, Historian and An Astronomer of 19th Century, S. M. Razaullah Ansari; Influence of Persian on Bengali Language, T. B. Chakanborty; Indo - Persian Style of Art: A Study of Abdur Rahman Chughtai's Lyric Painting, Rehana Khusrow.

س.ح.ع

روابط هند و ایران (مجموعه مقالات سمینار)، به کوشش آرمیدخت صفوی، علیگر، گروه فارسی دانشگاه اسلامی علیگر، ۲۰۰۴م، xii+۱۵۹+۱۶۶+xxiiiصص.

این کتاب هم مجموعه مقالات سمینار است که از طرف گروه فارسی دانشگاه اسلامی علیگر برگزار شده بود. این مجموعه نیز در سه بخش فارسی، اردو و انگلیسی گردآوری شده است. در مجموع ۲۶ مقاله در این مجموعه گرد آمده است. فهرست مطالب به قرار زیر است:

بخش فارسی: مقدمه: روابط هند و ایران، آرمیدخت صفوی؛ روابط سیاسی مابین هند و ایران در زمان سلطنت اورنگزیب، سید انوار احمد؛ روابط بین هند و ایران قبل از اسلام، ع. و. اظہر؛ زبان و ادب فارسی در دورہ آصف جاہیان، (خانم) سیدہ بشیرالنسا بیگم؛ روابط ادبی هند و ایران در قرن نوزدهم میلادی، شریف حسین قاسمی؛ معرفی مهر و مشتری عصار تبریزی، متین

میراث بهارستان [دفتر اول: ۱۳ رساله]، به کوشش دفتر پژوهش کتابخانه مجلس شورای اسلامی، تهران، کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۸ش.

تکمیل برخی مجلدات با زمانی طولانی مواجه شود. این امر باعث شد تا مدیریت «کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی» و همچنین «مرکز پژوهش کتابخانه مجلس» در صدد برآید تا همراه با چاپ مجموعه پیشین، مجموعه‌ای تازه را با همان ساختار ولی بدون قید موضوعی بودن پایه‌گذاری کند. این مجموعه «میراث بهارستان» نامیده شده و نخستین دفتر آن اخیراً در دسترس پژوهشگران قرار گرفته است.

این دفتر دارای سیزده رساله است که به صورت درونی به پنج موضوع بخش‌بندی شده است. رسالات مندرج در این مجموعه — به تفکیک موضوعات پنج‌گانه — به قرار ذیل می‌باشد:

الف. ادبیات فارسی

۱. ربیعیه و ریحیقه: اثر علی بن محمد بن ابی طالب نظام تبریزی (نظام‌الدین شامی: ۷۴۰ ق- زنده در ۸۰۸ ق) به تصحیح بهروز ایمانی. این بخش شامل دو اثر جداگانه با نامهای «ربیعیه» و «ریحیقه» است که می‌توان آنها را تک‌نگاریهایی با ساختار «مقامه» به شمار آورد. نویسنده این اثر — نظام‌الدین شامی — از نویسندگان چیره‌دست سده هشتم و نهم هجری است که از آثار وی بلوهر و بیودنسف توسط مرکز پژوهشی میراث مکتوب به چاپ رسیده است. همچنین از وی کتابی تاریخی با عنوان ظفرنامه بر جای مانده که از مهم‌ترین متون درباره تاریخ دوره تیموری به شمار می‌آید.

این دو اثر بر پایه یگانه نسخه بازمانده به شماره ۲۵۳۰ کتابخانه موزه مولانا تصحیح شده است.

۲. لیلی و مجنون: اثر میرزا محمدصادق منشی (متخلص به نامی) از سرایندهان نیمه دوم سده دوازدهم هجری است. این سراینده نیز از نویسندگان پرکار روزگار خود است که تاریخ گیتی‌گشا را درباره تاریخ زندیه نوشته است. تبحر نامی در منظومه‌سرایی است و او خمسه‌ای را در برابر خمسه نظامی سروده است. تا جایی که نویسنده این سطرها می‌داند، خسرو و شیرین نامی یکی از معدود منظومه‌هایی می‌باشد که نگارگری آن مورد توجه نگارگران دوره قاجار بوده است.

۳. تذکره ثمر [بخش نخست]: اثر میرزا سیدحسین

در شماره‌های پیشین این نشریه برخی مجلدات مجموعه «گنجینه بهارستان» را معرفی کردیم و گفتیم که این مجموعه به چاپ رساله‌ها و نوشته‌های کوتاه اختصاص دارد؛ رساله‌هایی که امکان چاپ آنها به صورت کتاب مستقل وجود ندارد و از سویی انتشار آنها در نشریات نیز موجب می‌شود تا این آثار از دید پژوهشگران به دور ماند. در آنجا متذکر شدیم که هرکدام از مجلدات آن مجموعه به موضوعی ویژه اختصاص یافته است. این طبقه‌بندی موضوعی، یک خوبی بزرگ دارد و آن اینکه هر مجلد از مجموعه به نوشته‌های یک موضوع اختصاص می‌یابد. از آنجا که خوانندگان و دست‌اندران یک موضوع، معمولاً نیاز یا علاقه‌ای به موضوعات دیگر ندارند، این ساختار موجب می‌شود تا خواننده بتواند صرفاً مجلدات مورد نیاز خود را تهیه کند.

صرف‌نظر از فایده پیش‌گفته، این امر دارای یک مشکل بود و آن اینکه تعداد مصححان و پژوهشگران حوزه‌های مختلف برابر نیست و این امر موجب می‌شود تا مجلدات برخی موضوعات به زودی تکمیل شود اما

رساله‌ای به زبان فارسی در آموزش خوشنویسی است.

ث. فقه و اصول

۱. الرسالة الحائرية في تحقيق المسألة السّفرية: اثر شيخ ابراهيم بن سليمان قطيفي (زنده تا ۹۴۵ ق)، رساله‌ای به زبان عربی در مبحث فقهی «صلوات مسافر» است.
۲. القامعة للبدعة في ترك صلاة الجمعة: اثر عبدالله بن صالح يماهيجي (۱۰۷۶ - ۱۱۳۵ ق)، اثری به زبان عربی در ردّ حرمت نماز جمعه در روزگار غیبت است.

ع.ص

دیوان سنجر کاشانی، میر محمدهاشم سنجر کاشانی، تصحیح حسن عاطفی و عباس بهنیا، تهران، کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۷ ش.

سنجر کاشانی (۹۸۱ - ۱۰۲۱ق) از سرایندگان سده دهم و یازدهم هجری است. پدر وی میر رفیع‌الدین حیدر معمایی (با تخلص «رفیعی») از هم‌روزگاران و دوستان محتشم کاشانی است. میرحیدر پس از سال ۹۸۵ق به هندوستان سفر کرده در دستگاه جلال‌الدین اکبر مورد عنایت قرار گرفت و به مال و منالی دست یافت (نک: تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی، ج ۱، ص ۲۰). میر سنجر در این سفر - گویا به دلیل کم سن و سالی - همراه پدر نشد، اما پس از مدتی او نیز در حدود

طباطبائی نائینی متخلص به «ثمر»، این تذکره به بخشهای «مقدمه»، دو «باب» و یک «خاتمه» تقسیم شده که بخش چاپ‌شده حاضر شامل باب اول از این تذکره است. این باب شامل شرح حال سرایندگان است که در مدح امام حسین (ع) و به استقبال از ترکیب‌بند محتشم کاشانی مرثیه‌سرایی کرده‌اند.

ب. تاریخ و جغرافیا

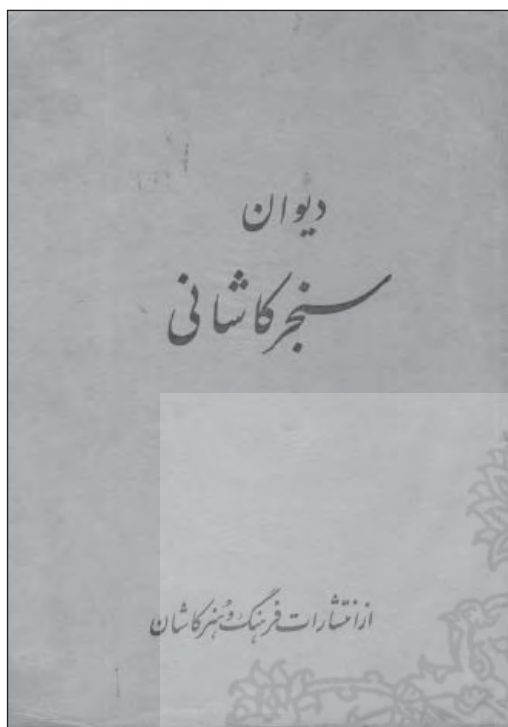
۱. سيرة الامام المؤيد بالله احمد بن الحسين الهاروني: اثر المرشد بالله يحيى بن الحسين بن اسماعيل الجرجاني الشجری (۴۱۲ - ۴۷۹ ق)، اثری است به زبان عربی در شرح احوال المؤید بالله احمد بن الحسين الهارونی (۳۳۳ - ۴۱۱ ق) شخصیت دینی و سیاسی یزدی.
۲. رسالة في احوال شيخ الرئيس: رساله کوتاهی است به زبان عربی در شرح زندگی بوعلی سینا که نویسنده آن شناخته نشده است.
۳. مآثر عباسی: اثر محمد صالح یزدی، تاریخی است رسمی و درباری که به وصف ویژگیهای اخلاقی شاه‌عباس اول - البته با جنبه اغراق آمیز - می‌پردازد.
۴. ماجراهای یورش نایب حسن کاشی و فرزندش ماشاءالله خان به خور و بیابانک: اثر علی اکبر افسر یغمایی، واقعه فوق‌الذکر در اواخر دوران قاجار در منطقه خور و بیابانک اتفاق افتاده و نویسنده که خود شاهد وقایع بوده، خاطراتش را در این اثر درج کرده است.
۵. سفرنامه منظوم: سفرنامه‌ای است به نظم در شرح سفر حج که سراینده آن شناخته نشده و گویا در ۱۳۱۴ ق سروده شده است.

پ. علوم قرآنی و روایی

۱. تفسیر آیه‌الکرسی: اثر فخرالدین محمد بن حسین حسینی استرآبادی (د ۹۸۴ ق)، تفسیری فارسی بر آیه‌الکرسی است.
- ت. علوم و فنون
۱. رسالة الآثار المتخيلة: اثر ابی‌الخیر حسن بن سوار (زاده ۳۳۱ ق)، رساله‌ای است به زبان عربی درباره آثار علوی - همچون هاله و رنگین‌کمان - که در جو زمین دیده می‌شود.
۲. کشف الحروف: اثر عنایت‌الله شوشتری (سده ۱۱ق)،

هندی و تاریخچه آن، جزو بایسته‌ها است و چاپ این دیوان موجب شده است تا این اثر در دسترس پژوهشگران قرار گیرد.

بایسته یادآوری اینکه دیوان سنجر کاشانی به سال ۱۳۵۵ش توسط مصححان همین متن — همراه با مرحوم مصطفی فیضی — توسط اداره فرهنگ و هنر کاشان به چاپ رسیده است؛ منتها آن چاپ دارای کاستیهایی می‌باشد. از جمله اینکه متن آن به صورت حروفی نیست بلکه متن تصحیحی را به قلم شکسته‌نستعلیق نوشته شده و همان را به چاپ رسانیده‌اند. این امر موجب شده تا نوشته‌ها در برخی موارد دشوارخوان باشد. همچنین برخی غلطهای نگارشی در آن چاپ وجود دارد که از اتقان آن می‌کاهد. از سویی — چنانکه مصححان اشاره کرده‌اند — نسخه‌های آن چاپ اکنون نایاب شده است و به همین دلیل به چاپ حروفی این اثر اقدام کرده‌اند. ضمن اینکه یکی دو نسخه تازه — مانند نسخه ۵۱۵۸ کتابخانه ملک — در چاپ اخیر مورد استفاده قرار گرفته است.

ع.ص

سال ۱۰۰۰ق راهی هند شد و به پدر پیوست و مورد توجه اکبرشاه قرار گرفت.

بعدها پدر وی — میرحیدر — راهی سفر حج شده و از سفر حج به ایران بازگشت، اما میرسنجر در این سفر نیز همراه پدر نشد و در هندوستان ماند و پس از گذراندن مدتی — که گاه با ماجراهایی چون زندانی شدن همراه بود — از سوی شاه عباس صفوی به ایران دعوت شد، اما پیش از بازگشت به ایران در حدود چهل سالگی (به سال ۱۰۲۱ یا ۱۰۲۲ق) در هندوستان درگذشت.

در دوره زندگی سنجر، سبک هندی جایگاه محکمی در میان سرایندگان یافته بود و تقریباً تمام کسانی که در این دوره به سرودن شعر پرداخته‌اند، پیروی از این شیوه را مد نظر خود قرار داده‌اند. سنجر کاشانی نیز از این امر مستثنی نیست و سروده‌های او در حیطه سروده‌های این «طرز» می‌گنجد.

البته سنجر را نمی‌توان از سرایندگان طراز اول سبک هندی و هم‌پایه بزرگانی چون کلیم و صائب و طالب به شمار آورد، اما شعر او از نمونه‌های قابل اعتنا در آن روزگار به شمار می‌آید؛ چنانکه برخی از ادیبان آن روزگار، شعر وی را پسندیده‌اند. درباره شعر سنجر باید بگوییم که آثار او دارای فراز و نشیب است و در میان سروده‌هایش گاهی شعرهایی را می‌بینیم که چه از دیدگاه وزن و چه از نظر شیوه خیالپردازی، در درجه بلندی قرار دارد، اما در کنار این شعرها، سروده‌های متوسط هم دیده می‌شود که از ارزش کار وی می‌کاهد. برای دیدن نمونه‌ای از شعر وی می‌توان به ابیات زیر توجه کرد:

در طالع من نیست برافشاندن بالی

از دام چو آزاد شوم در قفس اقسام

امید که چون گرد به کویت بنشینم

در راه طلب گر ز صبا بازپس اقسام

سنجر! ز رفیقان خردمند گسستم

ترسم که شبی مست به دست عسس اقسام

به هر حال زندگی و شعر سنجر در بررسی سبک

کژارشیراز